

УДК 37:005.216(477)-043.83:316.3-047.22

DOI 10.26697/9786177089000.2017.213

© Литвин К. В., 2017

Литвин Катерина Валентинівна

Запорізький національний технічний університет

ЗАВДАННЯ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬСТВА ЗНАНЬ

Робота присвячена актуальній на сьогоднішній день проблемі – питанням побудови моделі економічного розвитку в рамках нової теорії росту. У роботі досліджуються головні концепції НТР: «знання → знаннєве суспільство → економіка знань → нова теорія росту». Таким чином, автор намагається розкрити ключовий аспект впливу модернізаційного суспільства – суспільства заснованого на знаннях. В поданому контексті знання є головним фактором розбудови, який проявляється через освітянську діяльність в середині держави. У роботі розглядається проблема реформ у сфері освіти з урахуванням ментальних особливостей українського суспільства. Виокремлюються та описуються питання міграції населення – міграція капіталу – міграція знань – «відтік науових кадрів». Автор у дослідженні намагається розкрити основні причини тісного зв'язку між рівнем освіти та виробничим процесом, а також впливом освіти на швидке економічне зростання. У роботі також надано статистичний аналіз соціально-економічних факторів суспільства, та спостерігається концепція щодо теоретичних засад розбудови в Україні суспільства, заснованого на знаннях.

Ключові слова: нова теорія росту, економіка знань, суспільство знань, економічна наукомісткість, інтелектуальний капітал

Проблема, її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасні тенденції побудови «нової теорії росту» (НТР) в рамках покращення економічних показників ефективності функціонування держави/підприємства стикаються з низкою проблем через неспроможність українського населення відповідати стандартам знаннєвого суспільства. Нова теорія росту базується на рівні технологічного прогресу (як продукту економічної діяльності) та знаннях (як спосіб відображення економічного прибутку). Таким чином, НТР є комплексним відображенням ефективності та необхідності процесу побудови «економіки знань», тобто суспільства, в основі якого є знання.

На сьогодні стратегія розвитку економіки знань в нашій державі існує лише у вигляді наукових праць вітчизняних вчених та

дослідників. За роки незалежності України не було ще жодної спроби долучити існуючі розробки до політико-економічних стратегій розвитку.

Отже, НТР в Україні потребує негайної уваги влади у напрямку: «знання → знаннєве суспільство → економіка знань → нова теорія росту» шляхом складних реформаторських змін у таких сферах як освіта, соціально-економічна та виробнича.

Аналіз публікації (виділення невирішених проблем). В ході дослідження були виявлені наступні проблеми, які на сьогодні є невирішеними:

- недосконалість збору, обробки та аналізу статистичної інформації на державному, регіональному та підприємницькому рівнях;
- невідповідність реформаторських змін в освітянській сфері ментальним особливостям населення України;
- низькі показники соціально-економічного стану населення України.

Пріоритетними завданнями дослідження виступають ідеї щодо:

- визначення місця держави в освітньому процесі;
- проведення порівняльного аналізу освітнього процесу в Україні та інших державах світу;
- статистичний аналіз показників ефективності освітнього процесу України та Запорізького регіону;
- відображення взаємозалежності між рівнем освіти та виробничим процесом.

Сучасне суспільство знаходиться в стані постійних економічних змін, в основу яких закладені знання. На сьогодні НТР поширює свій вплив та спонукає держави світу активно стимулювати процес побудови суспільства знань. В цьому контексті знання виступають як економічна категорія, яка утворює саму економіку знань. При такому підході стратегії економічного розвитку утворюються три складові «двигуна прогресу» – освіта (як шлях поширення та набуття нових знань), кваліфікований персонал (як носій знань) та виробництво (як засіб вираження вартості знань). При поєднанні цих елементів в державах відбувається трансформація виробничого процесу – з продуктоорієнтованого на знаннємістке. Таким чином, саме держава, як орган влади, виступає спонукаючим до дій об'єктом.

Наукова сфера України складна, та має багато утворюючих елементів (схема 1).

Уся освітня система України може бути грубо поділена на два етапи: до здачі Зовнішнього Незалежного Оцінювання (ВНО) і після. В Україні, початкова та базова загальна освіти є обов'язковими та

загальнодоступними. Так само, держава, шляхом створення і фінансування науково-дослідної роботи і експериментальних наукових лабораторій, займає важливу позицію в процесі формування наукової сфери.

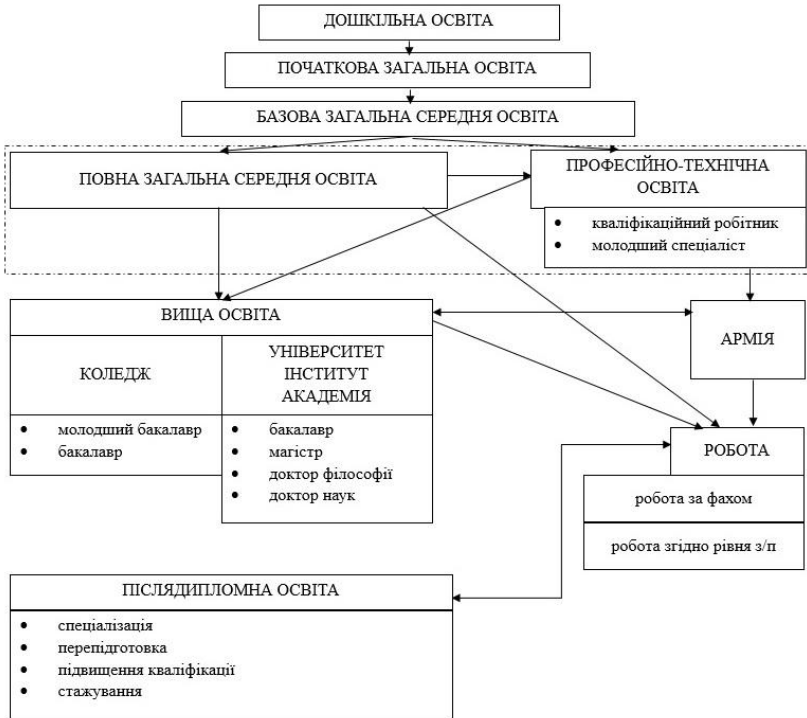

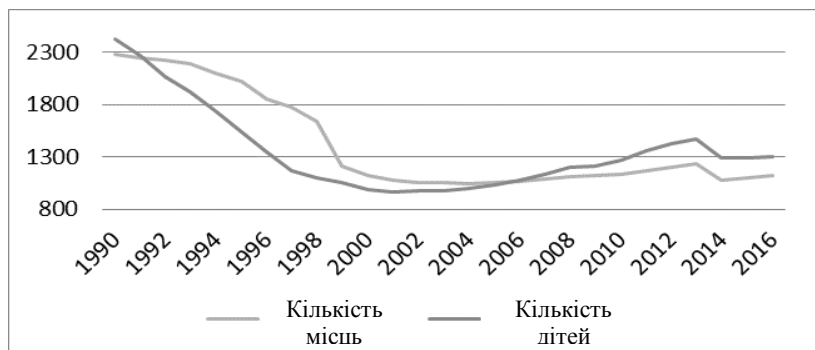
Схема 1. Методика побудови освітньої системи України (розробка автора) [3]

Існуючі проблеми освітньої системи проявляються ще на початкових етапах. За роки незалежності в Україні значно погіршала ситуація у сфері дошкільної освіти – кількість існуючих місць для дітей значно нижче, ніж кількість дітей, які повинні ходити в дитячі садочки (Діаграма 1).

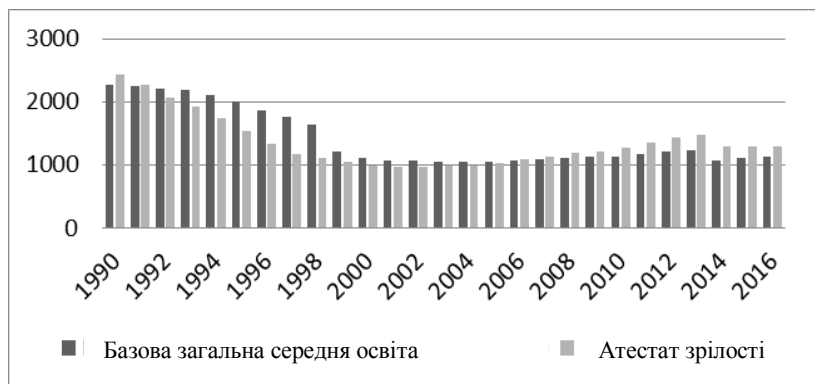
Не у менш занедбаному стані знаходиться сфера шкільної освіти (Діаграма 2). Після здобуття базової загальної середньої освіти, є можливість поступити в учбовий заклад I-II рівня акредитації, тим самим обійти ВНО. Після закінчення професійно-технічних навчальних закладів студент може поступити відразу на третій або другий курс ВНЗ, але за умови здачі академічної різниці, але згідно з напрямом, по якому був отриманий освітньо-кваліфікаційний рівень.

Збірник наукових статей

Таким чином, кількість учнів, бажаючих закінчити школи, здати ВНО і поступити на 1 курс ВНЗ значно знижується. Проводячи таку політику в сфері освіти, державна влада сподівалася збільшити кількість фахівців в технічній сфері, замість цього велика кількість технічних учбових закладів відкрила факультети гуманітарно-економічного напрямку на платній основі. Тому велика кількість учнів, після 9 класу поступили до професійно-технічних закладів на платну основу, а питання збільшення кількості технічних фахівців залишилося не вирішеним.

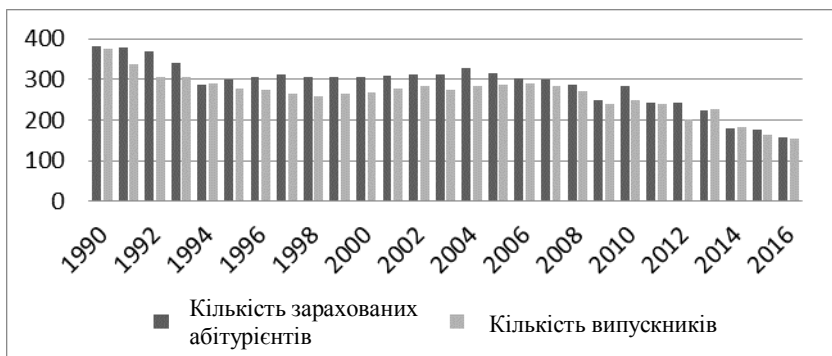
Діаграма 1. Співвідношення кількості існуючих місць в дошкільних учбових закладах щодо кількості дітей (1990 – 2016 рр.)

Діаграма 2. Співвідношення тих, що закінчили 9 і 11 класів

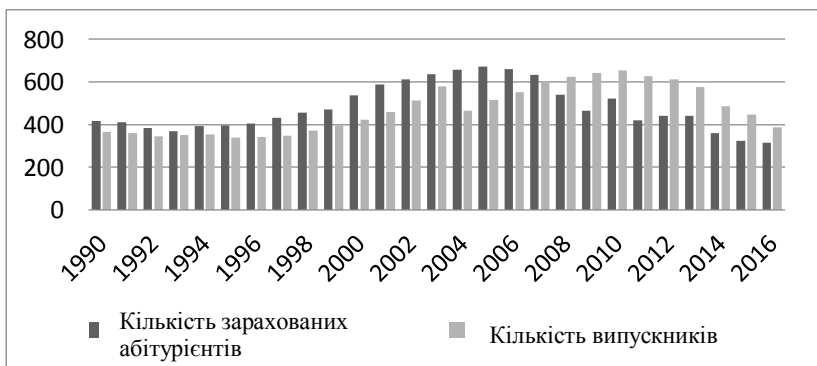
З Діаграми 3 видно, що кількість тих, що поступили в учбовий заклад I-II рівня акредитації значно вище, що говорить про те, що більшість учнів або просто кидають навчання і йдуть працювати, або

після досягнення повнолітнього віку призиваються до армії і вже потім відновлюються в учбових закладах або здають ЗНО і вступають відразу до ВНЗ.

Діаграма 3. Співвідношення кількості абітурієнтів, що були зараховані щодо кількості випускників [2]

Проаналізувавши статистичну інформацію, можна побачити дуже цікаву тенденцію зменшення кількості тих, що поступили у ВНЗ і кількості тих, що їх закінчили (Діаграма 4).

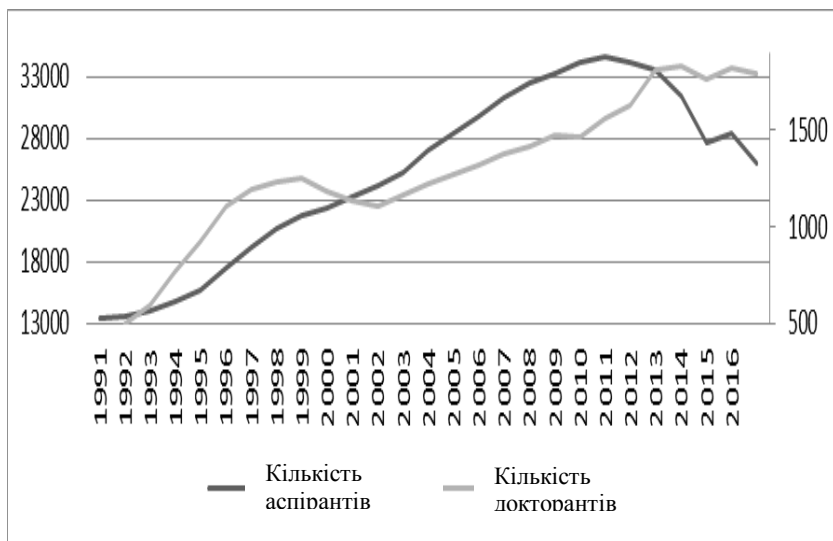
Діаграма 4. Співвідношення кількості абітурієнтів, що були зараховані до ВНЗ щодо кількості випускників [2]

Не краща обстановка представилася при аналізі співвідношення кількості аспірантів і докторантів в Україні (Діаграма 5).

Значне перевищення кількості випускників над кількістю тих, що поступили починаючи з 2008 р. пов'язано з великою кількістю студентів, що відновилися, а також демографічною проблемою

Збірник наукових статей

(міграція населення), що проявляється. Відзначається тенденція зменшення кількості аспірантів, а кількість докторантів поступово збільшується. Звичайно, негативний вплив робить зменшення охочих займатися розвитком науки, але збільшення докторів наук в майбутньому може значно поліпшити чинники економічного зростання, за рахунок їх наукових розробок.

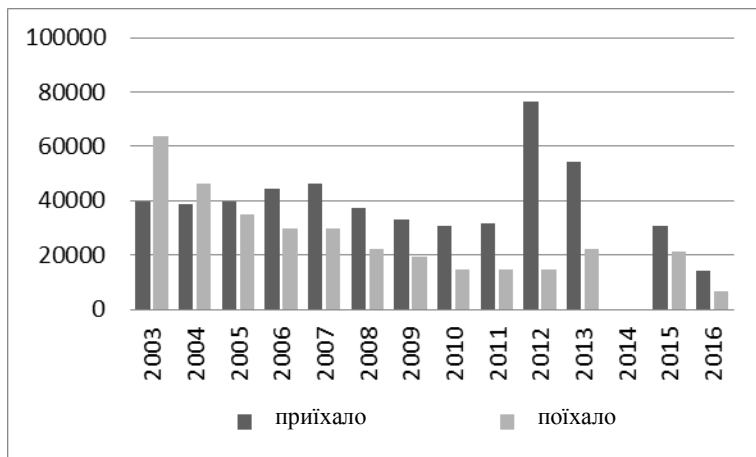

Діаграма 5. Кількість аспірантів і докторантів в науковій сфері України [2]

У рамках економіки знань, де знання виступають одним з видів капіталу, разом з переміщенням населення, так само мається на увазі і переміщення знань (люди являються носіями знань). Іншими словами, знання – це капітал, а міграція капіталу – це переміщення капіталу з країни, де знаходиться його власник, в іншу країну для отримання прибутку або в політичних цілях. Людина може отримувати знання в одній країні, а потім переїхати в іншу точку світу. Якщо розглядати капітал (грошові одиниці), то їх можна повернути, а знання – нематеріальний чинник, який переміщується разом зі своїм носієм.

Грунтуючись на вищесказаному, можна стверджувати, що на сьогодні у світі існує похідне поняття від міграції населення і міграції капіталу – міграція знань. Міграція знань – це складноорганізований, громадський процес, який бере участь в усіх сферах життєдіяльності людини, і суть якого полягає в переміщенні знань разом з їх носіями з однієї країни в іншу, без можливості їх повного або часткового

повернення власникові. Згідно із статистичними даними України, на сьогодні спостерігається позитивна динаміка між збільшенням кількості тих, що приїхали і кількістю тих, що поїхали (Діаграма 6).

Діаграма 6. Міграція населення України з 2003 – 2016 [2]

Усередині держави існує безліч чинників, які штовхають людей до міграції, головними з яких є: середній рівень заробітної плати, інфляція, безробіття, індекс споживчих цін тощо.

Згідно з наданими статистичними даними про міграцію населення, як вже говорилося вище, в Україні спостерігається позитивне сальдо: кількість тих, що приїхали, значно перевищує кількість громадян, що поїхали. Що стосується кількості зайнятих і безробітних громадян України, то кількість безробітного населення не змінюється упродовж останніх 7 років, а кількість зайнятого населення починаючи з 2014 року поступово зменшується. Таким чином, надані статистичні дані не логічні, оскільки якби позитивне сальдо міграції населення існувало насправді, то, отже, повинне було б спостерігатися збільшення кількості безробітного і зайнятого населення або навпаки.

Головними першопричинами такої деградації є міграція населення, викликана несприятливими соціально-економічними умовами життєдіяльності. Офіційна українська статистика фіксує чистий приплив людей, лівова частка якого доводиться на Харківську, Дніпропетровську області і місто Київ. До виникнення конфлікту на Сході України, в число цих областей входила і Донецька область. Правда, експерти сходяться на думці, що реальна картина інша. «За останні два роки ситуація в Україні погіршала і міграційна привабливість України зменшилася. Тому охочих приїхати менше ніж

Збірник наукових статей

раніше», – відмічає заввідділом міграційних досліджень Інституту демографії Олексій Позняк. Зате у зворотний бік потік тільки наростає.

За оцінками фахівців, близько 5-6 млн. громадян України зараз знаходяться на заробітках. Багато інших вже давно живуть за кордоном, але не пройшли довгий трудомісткий процес офіційного оформлення виїзду на ПМЖ і все ще числяться в зведеннях Держстату. Хоча нинішній рівень міграції – далеко не межа, до армії «заробітчан» хочуть приєднатися все більше людей. «59% респондентів у віці 18-29 років за певних умов залишили б свою країну, а у віці 30-39 років таких 51,2%», – наводить результати опитувань усередині України соціолог Євгеній Копатко. Причини банальні – важкі соціально-економічні умови життя і відсутність життєвих перспектив. За даними Інституту Геллапа, за минулий рік кількість українських громадян, задоволених своїм рівнем життя, знизилася з 27% до 17% [1].

На основі викладеного вище матеріалу, можна запропонувати схему прояву економіки знань на підприємстві (Схема 2).

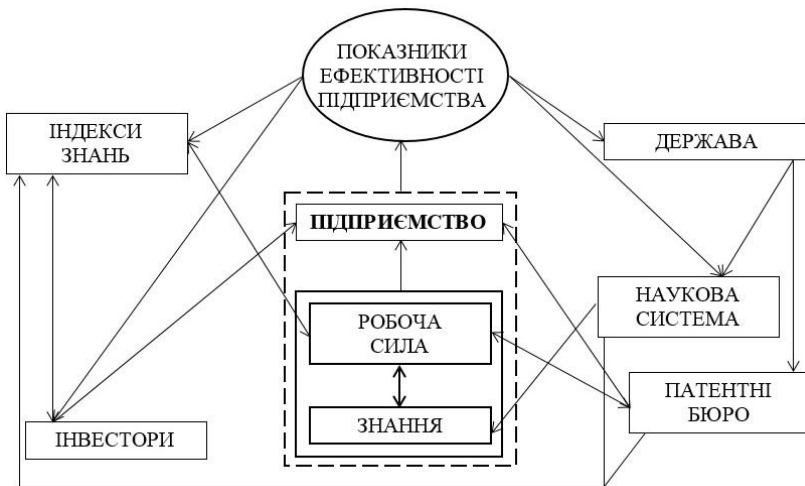

Схема 2. Показники ефективності підприємства (розробка автора)

Будь-який співробітник підприємства починає здобувати освіту ще в ранньому віці. Початкова стадія – сімейне виховання, на яке працює безліч чинників, але яке не є пріоритетним. На наступному етапі – дитячі садочки, школи, технікуми або коледжі, а так само ВНЗ, де держава чинить значний вплив шляхом реформування, субсидування і інвестування. Так, наприклад, в Україні початкова і середня освіта є обов'язковою і загальнодоступною. Так само, держава грає важливу роль в процесі формування наукової сфери, а саме

створення і фінансування науково-дослідної роботи і експериментальних наукових лабораторій.

Після завершення етапу становлення людини як особи і отримання нею заздалегідь обдуманого освіти, фахівець в тій або іншій сфері зобов'язаний почати роботу по заздалегідь отриманій спеціальності. Для цього етапу характерна велика роль участі держави в процесі як здобуття освіти і надалі супроводі в працевлаштуванні. Держава повинна відстежувати і контролювати кількість випущених фахівців в кожній конкретній сфері. У багатьох країнах світу ця тенденція залишає бажати кращого. Тільки четвертій частині усіх випущених фахівців вдається знайти роботу за фахом (з них 50% складає робота «по благу»). Таким чином, не кваліфіковані співробітники займають робочі місця, працюючи на яких, необхідно мати велику теоретичну і практичну базу.

Аналізуючи ідеальну ситуацію, коли індивідуум влаштовується на посаду згідно раніше здобутій освіти (за фахом), то він починає напрацьовувати нові навички, тим самим розширюючи сферу інформації, в якій містяться знання. В ході роботи співробітник підприємства може висувати нові цікаві розробки і ідеї, які зобов'язані бути запатентовані в майбутньому. Держава також несе відповідальність після захисту авторських прав і надання можливості патентувати ідеї.

Як бачимо, процес отримання кваліфікованого персоналу достатньо складний, та складається з декількох етапів. Перший етап – це процес освіти та самоосвіти. Будь-яка людина починає здобувати освіту ще в ранньому віці. Спочатку – це сімейне виховання, на яке впливає безліч чинників, але яке є постійним. На наступному етапі – дитячі садочки, школи, технікуми або коледжі, та ВНЗ, де вже, як зазначалося, держава чинить значний вплив шляхом реформування, субсидування та інвестування.

Виходячи з вищесказаного, Україна є країною, що виступає на міжнародній арені усього лише сировинним додатком, тоді як має потужний науково-дослідний комплекс, який не використовується і існує окремо від економіки держави, спираючись тільки на ентузіазм його представників. Відсутність не лише фінансової, але і державної підтримки, зокрема законодавчої бази, поступово створює умови, що позбавляють представників робочого класу бути зацікавленими в робочих процесах. Робоча сила, яка повинна виступати двигуном виробничого прогресу втрачає ентузіазм, і концентрується тільки на меті отримання доходу.

Ця тенденція за роки незалежності привела і веде Україну до виснаження державної наукомісткості, шляхом розтрати наукових кадрів, населення і як наслідок комплексу знань, який відповідає за

створення товариства, заснованого на знаннях. Тому негайне життя заходів здатне значною мірою змінити ситуацію, що створилася у виробничій сфері, поліпшити макроекономічні показники і тим самим, зменшити вплив інших країн на вітчизняну економіку.

Таким чином, в понятті «Економіка знань» визначальним критерієм є інтелектуальний потенціал суспільства, на який вона спирається і який є сукупністю повсякденних (звичайних) і спеціалізованих (наукових) знань, наявних у свідомості людей і матеріалізованих в технологічних засобах виробництва.

Література

1. Коринь Н. Украина: депопуляция, сегрегация, миграция [Электронный ресурс] / Н. Коринь // Информационно-аналитическое издание. – 16.08.2016 – Режим доступа : <https://odnarodyna.org/content/ukraina-depopulyaciya-segregaciya-migraciya>.
2. Державний комітет статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19?test=4/UMfPEGznhhz4c.ZiKM1E5IH4Ess80msh8Ie6>.

Екатерина Литвин. Задание системы образования Украины для формирования общества знаний.

Работа посвящена актуальной на сегодняшний день проблематике – вопросам построения модели экономического развития в рамках новой теории роста. Работа посвящена комплексному исследованию главных концепции НТР: «знание → общество знаний → экономика знаний → новая теория роста». Таким образом, автор пытается раскрыть ключевой аспект влияния модернизационного общества – общества основанного на знаниях. В данном контексте знания являются главными факторами развития, которые проявляются через образовательную деятельность внутри государства. В работе рассматривается проблема реформ в сфере образования с учетом ментальных особенностей украинского общества. Выделяются и описываются вопросы миграции населения – миграция капитала – миграция знаний – «отток научных кадров». Автор в исследовании пытается раскрыть основные причины тесной связи между уровнем образования и производственным процессом, а также влиянием образования на быстрый экономический рост. В работе также представлено статистический анализ социально-экономических факторов общества, и наблюдается теоретическая концепция относительно развития в Украине общества, основанного на знаниях.

Ключевые слова: новая теория роста, экономика знаний, общество знаний, экономическая наукоемкость, интеллектуальный капитал.

Kateryna Lytvyn. Setting the educational system of Ukraine for the formation of a knowledge society.

This work is devoted to the actual problems of today – the issues of building a model of economic development in the framework of the new theory of growth. The work is devoted to a comprehensive study of the main concepts of scientific and technological revolution: "knowledge → knowledge society → knowledge economy → a new theory of growth." Thus, the author tries to reveal the key aspect of the influence of the modernizing society – a knowledge-based society. In this context, knowledge is the main factor of development, which is manifested through educational activities within the state. The paper considers the problem of reforms in the sphere of education, taking into account the mental characteristics of the Urkain society. The issues of population migration are highlighted and described – migration of capital – migration of knowledge – «outflow of scientific personnel». The author in the study tries to reveal the main reasons for the close connection between the level of education and the production process, as well as the influence of education on rapid economic growth. The paper also presents a statistical analysis of the social and economic factors of society, and a theoretical concept is observed regarding the development of a knowledge-based society in Ukraine.

Keywords: new growth theory, knowledge economy, knowledge society, economic science, intellectual capital.

Стаття надійшла до редакційної колегії 27.10.2017

Інформація про автора:

Литвин Катерина Валентинівна – аспірантка, Запорізький національний технічний університет.